

A művészettörténeti ismeretek oktatása a debreceni egyetem első évtizedeiben¹

A debreceni egyetem bölcsészeti karán 1914-ben egyesített bölcsészeti és pedagógiai, egyetemes történeti, magyar történeti, I. és II. klasszika-filológiai, magyar irodalomtörténeti, magyar- és összehasonlító finnugor nyelvészeti, német nyelv és irodalmi, valamint földrajz tanszéket alapítottak. (Mudrák 2005, 4.) Nem az induláskor, hanem csak 1915 őszén alakult meg az archeológia tanszék felállítását szorgalmazó bizottság, melynek tagjai (Láng Nándor dékán, Tankó Béla előadó, Darkó Jenő, Pápay József, Rugonfalvi Kiss István, Pokoly József) hosszan indokolták törekvésüket. Az antik művészetet nélkülözhetetlen egyetemi bölcsészeti tárgyként említették. A leendő tanszéket a városi múzeum és a református kollégium tudományos és művészeti anyagainak kezelőjeként ismerték el. A Debrecen történelmi fejlődéséből következő hiányos általános műveltségű és művészeti érzékű közönség átnevelését, fejlesztését elvégző, a tanszéken tanult, majd tanárként működő szakemberképzés lehetséges helyének nevezték. Végül a budapesti és kolozsvári művészettörténeti tanszékhez hasonlítva kifejtették, hogy az innen vidékre kikerülő tanárok iskolák, helyi múzeumok vezetésére és régészeti kutatások végzésére, a feltárt anyag gyűjtésére és feldolgozására lennének alkalmasak. A m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium a kérést elutasította. (Mudrák 2005, 5.)

Az első bölcsészkar tanár, aki egész életén keresztül nagy erőfeszítéseket tett a régészet és a művészettörténet rendszeres, tanszéki keretek közötti oktatásának érdekében, *Láng Nándor* (1871–1952) (*ld. a 35. oldali képet*), a debreceni egyetem Görög-latin Philológiai Szemináriumának igazgatója, 1914-ben lett az akkor megalakuló Debreceni Egyetem latinprofesszora.² Az 1920-as évek elején

¹ A szerző 2015. április 29-én megtartott előadása a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Scientia Ac Educatio című tudományos konferenciáján.

² Láng Nándor (1871–1952) az egyetem első klasszika-filológia tanára. 1892. június 9-én tett bölcsészdoktori szigorlatot a budapesti Királyi Magyar Tudományegyetemen. Doktori értekezésének címe: *Analecta ad Latinitatis Hungarorum Dictionarium*. Bírálók: Ponori Thewrewk Emil,

megszervezte a később róla elnevezett *Classica-philologiai és művészettörténeti Múzeum*-ot,³ amely a Görög-latin Philológiai Szeminárium részeként a két klasszika-filológiai tanszék (görög és latin) segédintézményeként működött, magját képezve egy későbbi archeológiai, illetve művészettörténeti tanszéknek.

Kerégyártó Árpád. Főtárgy: latin filológia. Melléktárgyak: görög filológia, művészettörténet. (Pasteiner Gyula, rite). (Gosztonyi 2012, 61.) Majdnem két évtizednyi középiskolai tanítás után került a megalakuló egyetemre, vagyis 1914-től, az egyetemi oktatás megindulásától a Görög-latin Philológiai Szeminárium nyilvános rendes tanára, az első tanév prodékánja, majd dékán a BTK-n és még egy év múlva rektor. Főként latin nyelvi és irodalmi előadásokat tartott, de speciális kollégiumai keretében fontos helyet kapott a művészettörténet. Nem tartozott a legtermékenyebb szerzők közé, de munkái a művészettörténeti és régészeti jellegű tárgyi emlékeket és írott forrásokat sokoldalúan felhasználó, fejlett kritikai érzékű kutatót mutatnak személyében. Nyugat-európai tanulmányújtjai és múzeumlátogatásai mellett kiváló tudósok előadásait hallgatva ismerte meg az antik világ régészeti és művészettörténeti kutatásának legkorszerűbb módszereit. A magyar művészettörténeti kutatás szempontjából kiemelkedő jelentőségű műve *A görög művészet története*; tanulmányai szintén az ókori görög művészet leghíresebb emlékeinek leírását taglalják. Sok szakcikk megírásával és a képmelléklet összeállításának segítségével vett részt az *Ókori Lexikon* szerkesztésében, melynek szerzői között a leginkább időtállóan bizonyult. Hallgatói körében igen kedvelt volt mély tudományos elemzési módszere, világos logikája, egyszerű és szemléletes stílusa miatt. Igen tartózkodó, egyáltalán nem hivalkodó egyénisége népszerű oktatóvá tette. Az egyetemi diáksegélyezés és jótékony alapítványok megszervezőjeként a bölcsészkar legrokonszenvesebb, legkedveltebb professzorává vált. A diákság legfőbb patrónusaként nemcsak szervezett és másokat bírt rá a jótékonykodásra, hanem maga is jó példával járt elől, ajándékozásaival és alapítványaival nagyban hozzájárult az egyetem és a diáksegélyezés fejlődéséhez. Láng Nándornak európai szintű tudományos felkészültsége volt, aki Párizsban, Londonban, Belgiumban és Németországban folytatott tanulmányokat, illetve kutatómunkát. A Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd tiszteletbeli tagja és a padovai egyetem díszdoktora volt. Tanszékét a nagy gazdasági válság idején rosszul értelmezett takarékoságból nem engedték betölteni, így az ógörög nyelv professzora, Darkó Jenő helyettesítette működésével a latin tanszék tevékenységét is, egészen 1940-ben bekövetkezett haláláig. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Klasszika-filológia Tanszéke 1983-ban megrendezte emlékkonferenciáját, s megjelentették emlékkötetét az *Acta Classica* sorozatban. Később pedig az egyetem központi épületének 40-es termét róla nevezték el. (Havas 2009, 98-99; Varga Zoltán 208–209.)

³ Részlet a Régészeti Intézet és a Láng Nándor Múzeum kutatási tervéből: „[...] Az Intézet munkája belekapcsolódik a tiszántuli régészeti és művészettörténeti kutatásba és az itt található emlékek rendszeres feltárását és tudományos feldolgozását tűzte ki céljául. Hasonló szempontok érvényesülnek a művészettörténeti intézet munkálkodásánál. Itt különösképpen a hagyomány és a népiség viszonyát vizsgálja majd a magyar képzőművészet történetében.” (A Régészeti Intézet megmaradt irataiból é.n.; idézi: Mudrák 2005/a, 15.)

Láng Nándor (*jobbra*) mindkét tudományág elismert művelője volt. Tudományos működése és érdeklődési köre is a régészet és a művészettörténet iránt mutatkozott meg a leginkább – előadásainak tárgya a római provinciális művészet és válogatott antik műemlékek magyarázata volt.⁴ A minisztérium – számunkra ismeretlen okok miatt – továbbra sem támogatta az archeológia tanszék megalakulását, ezért ideiglenes megoldásként a bölcsészettudományi kar szervezett egy archeológia szakelőadóságot, előadóként Láng Nándort kérték fel az 1926/27. tanév II. félévétől. (Mudrák 2005, 6) Láng a régészeti előadások mellett

művészettörténeti kollégiumokat is tartott, mivel az archeológia mellett művészettörténettel is foglalkozott (pl. *A középkori és újkori építészet története*). Nemcsak tanóráin, hanem ismeretterjesztő rendezvényeken is szívesen közreműködött, például a Debreceni Nyári Egyetem elődjeként számon tartott Népszerű Főiskolai Tanfolyamokon, ahol 1916 novemberében és decemberében *A szobrászat törvényei és története* címmel tartott vetített képes ismertetéseket. Olyan népszerűek lettek előadásai, hogy más karok hallgatói is szívesen jelentkeztek rájuk. Néhányan közülük archeológiából és művészettörténetből doktoráltak. (Módis 1955, 128)

A minisztérium által többször is elutasított⁵ archeológiai tanszék iránti igény odáig jutott, hogy a minisztérium létrehozott egy művészettörténeti gyakornoki helyet a Múzeum számára a 20-as évek végén. Láng Nándort nagyon megterhelte a Szeminárium, a Múzeum és a Szakelőadáság vezetése, ezért fontolgatta

⁴ Oktatott tárgyai: Római provinciális művészet; Válogatott antik műemlékek magyarázata; Cicero kora, Augustus kora, a császárság kora és Cicero, Horatius, Ovidius, Tibullus olvasása; Archeológiai szeminárium (A Debreceni Tudományegyetem tanrendjei, 1914–1949)

⁵ A gazdasági világválság következtében Klebelsberg, majd Hóman „természetes apadás” politikája – állások betöltetlenül hagyása – volt a debreceni bölcsészkaron is megfigyelhető a nehéz pénzügyi helyzet miatt. Ez 1931-ben három fontos tanszékét érintett: az ókortörténeti, a magyar nyelvészeti és a II. klasszika-filológiai (latin) tanszék is üressé vált, ami azt jelentette, hogy a régészeti és a művészettörténeti szakelőadáság bajba került, mert a minisztérium nem akarta betölteni. Csak részleges eredmény született: más tanszékek professzorai látták el e tárgyak oktatását, kivétel a régészet, ami betöltetlen maradt. (Kerepeszki, 2014, 67–68)

az archeológia leadását. (Mudrák 2005/a, 7) Az egyetemi közélet aktív szereplője volt – 1932-ben helyezték nyugdíjba. Ekkor nevezték el róla a művészettörténeti és régészeti múzeumot. (Mudrák 2012, 45–47; 82–86)

Hankiss János professzor (1893–1959) (ld. balra) váltotta az archeológia és művészettörténet szakelőadóságában, bár Láng nem fogadta el személyét. Hankiss után művészettörténeti előadóként Mitrovics Gyula pedagógiaprofesszor (1871–1965) (ld. a szemközti oldalon, fent) következett 1940-ig. (Mudrák 2005, 8.) A II. bécsi döntés értelmében visszakerült Észak-Erdéllyel visszatért 1940 szeptemberében a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem is. Ezen az őszön nevezték ki egyetemesen a visszakapott kolozsvári egyetem új tisztikarát. Ennek kapcsán a pécsi m. kir. Erzsébet Tudományegyetemnek le kellett a Bölcsészeti Karról mondania, így onnan az addigi professzoroknak távozniuk kellett.⁶

Közülük Paulovics István⁷ (1892–1952) (ld. a 37. oldalon, középen) az Ókortörténeti Tanszék és a Régészeti Intézet professzora lett Debrecenben. Az ókortól az újkorig szinte valamennyi európai művészettörténeti korszak művészeti

⁶ VKM. 34861/1940. sz. – A pécsi egyetemnek a bölcsészkarról, a szegedinek a jogi karról, a debreceninek a természettudományi tanszékekről (végül is Kállay Kálmán rektor ügyes diplomáciai tevékenységének köszönhetően csak a vezető professzorokról) kellett lemondani a kolozsvári egyetem megfelelő ellátása érdekében. Ekkor töltötték be mindkét üresedésben lévő klasszika-filológiai tanszéket Debrecenben vitéz Mészáros Edével és Szabó Árpáddal. (Mudrák é.n. 1)

⁷ (Járdányi) Paulovics István (1892–1952; Járdányi (szül. Paulovics) Pál (1920–1966) zeneszerző édesapja) „Savaria” (Szombathely) feltárójaként az Ókortörténeti Tanszék és a Régészeti Intézet vezetése mellett művészettörténeti előadásokat is tartott *Görög-római szobrászat, Az európai építőstílusok kialakulása, A renaissance képzőművészete, A cinquecento művészete, Acquincum emlékei, Caludia Savaria, Germán-alakok Pannóniában* címen. Mindezekhez járult a *Régészeti és művészettörténeti gyakorlatok* foglalkozás. Dékán is volt a BTK élén a ’45/46-os tanév folyamán. Munkáját elismerték, alakját megbecsülték, sokak által kedvelt professzor volt. A nagy átszervezések részeként létrejött az Ókori Tudományok Intézete Járdányi-Paulovics igazgatósága alatt a Régészeti Intézet, a Láng Nándor Múzeum és az akkor már szünetelő klasszika-filológiai tanszékekből az 1948/49. tanév elején. Az önálló régészet ekkor szűnt meg „elméletileg”, gyakorlatilag pedig Járdányi-Paulovics elhunytával. (Mudrák 2012/a, 86–87)

stílusát végigtanította.⁸ Munkájának elismerését jelzi, hogy Szombathelyen azt az ásatási területet, melyet az ő vezetésével tártak fel, ma is Járdányi-Paulovics Kertnek nevezik.

Mínthogy Paulovics István nemcsak ókori, de a későbbi művészettörténettel is foglalkozott, Mitrovics Gyula visszavonult a szakelőadóságtól. Paulovicsnak azonban túl sok fáradtságot okozott az ókortörténet, a régészet és a teljes művészettörténet előadása, így az 1941/42-es tanévtől Baranyai Béla jogász-professzor felesége, *Dannenberg Hildegard*⁹ lett a mű-

vészettörténeti szakelőadó Pauloviccsal. Baranyainé a többi közt *A román stílus Magyarországon* (1941/42. – II. félév), *Reneszánsz és barokk Magyarországon*; illetve: *Ónémetalföldi és ónémet táblafestészet* (1942/43. – II. félév) c. kurzusokat tartotta. (Mudrák, 2005, 12)

1942 végére azonban megromlott a két művészettörténeti szakelőadó (Paulovics és Baranyainé) között a viszony, ami végül az utóbbi óraszámának megemelésénél botrány kirobbanásához vezetett, és Paulovics bevádolta őt 1942 decemberében a Kari Tanácsnál.¹⁰

⁸ Oktatott tárgyai: *Görög történelem és művészet, Római történelem és művészet; A pannoniai és daciai határvédelem, Róma város topográfiája, A Pontus-vidék az ókorban; Görög-római szobrászat, Az európai építéstílusok kialakulása, A reneszánsz képzőművészete, A cinquecento művészete, Az olasz cinquecento festészete és szobrászata, A reneszánsz és barokk művészete, Francia festészet a XVI. századtól, Az ókori Kelet és Görögország története és művészete; Acquincum emlékei, Caludia Savaria, Germán-alakok Pannóniában; Róma története és emlékei, Régészeti és művészettörténeti gyakorlatok. (A debreceni tudományegyetem tanrendjei, 1914–1949)*

⁹ Baranyai Béláné, Hildegard Dannenberg (Berlin, 1897. dec. 3. – Bp., 1986. dec. 22.): művészettörténész. 1922–25 között a frankfurti és a berlini egyetemen tanult. 1926–27-ben Bécsben ösztöndíjas volt. Az Országos Műemléki Felügyelőség, a Művészettörténeti Dokumentációs Központ, majd utóda, az MTA Művészettörténeti Kutató Csoportjának volt munkatársa. Elsősorban a magyar építészettel és egyházművészettel foglalkozott. (Ld. Baranyai Béláné Hildegard Dannenberg)

¹⁰ „Amikor pl. a régészetet a tanárvizsga tárgyát is tevő ókori történet mellett rendes tanszéken csak heti két órában adom elő, túlzásnak tartom, hogy a tanszéken kívüli művészettörténet nem is magántanári,

A Kar úgy döntött, hogy attól kezdve a tanévek első félévében Paulovics, a másodikban Baranyainé hirdethessen művészettörténeti előadásokat, Baranyainé ráadásul szemináriumok nélkül. Ezt Baranyainé elfogadhatatlannak tartotta, és lemondott tanári működéséről.¹¹

Az eltelt évtizedek alatt több helyről is kapott ajándékot a régészeti-művészet-történeti gyűjtemény.¹² Paulovics az oktatás színesebbé tételére rangos kül-földi szakembereket hívott meg előadást tartani, elsősorban német és olasz professzorokat. A berlini egyetemről 1941 decemberében Gerhard Rodenwaldt klasszika-archeológus professzor, 1942. május 12-én Friedrich Gerke régész, 1943 júniusában pedig Hermann Grapow egyiptológus és Wilhelm Weber ókortörténész tartottak előadást a Régészeti Intézetben. Nemcsak német professzorokat hívtak meg, hanem az olasz-magyar kulturális kapcsolatok révén az Olasz Kultúr-intézet és a Régészeti Intézet rendezésében 1943. márc. 30-án Guido Libertini egyetemi ny. r. tanár *Szicília művészete a római korban* címmel szintén az egyetemi Régészeti Intézetben adott elő.¹³ Paulovics vetette fel a Kari Ülésen 1942 decemberében, hogy a 60 éves Kodály Zoltánt üdvözlő irattal köszöntse a debreceni Tisza István Tudományegyetem. (Mudrák é. n. 5)

hanem megbízott előadói, tehát teljes érvényű colloquiumokkal, immár négy collegiummal szerepeljen tanrendünkben, mégpedig háromnegyed részben olyan előadóval, akit eddigi tudományos működése alapján még magántanárrá sem lehetne képesíteni.” (Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1942/43. tanév, V. rendes ülés, 1942. dec. 16. 52. pont.; idézi: Mudrák é. n. 2)

¹¹ „[...] a kar határozatának második része egészen lehetetlenné teszi számomra, hogy tárgyam művelését vagy akárcsak oktatását szeminárium és gyakorlatok tartása nélkül egyetemi színvonalon tartsam, olyan színvonalon tehát, amelyet a karnak tőlem el kell várnia, amelyet tőlem számonkérni jogosult, amely színvonalat természetesen magam is magam elé tűztem, s amelynél alacsonyabb fokon való vonszolásáért nem vállalhatom a felelősséget, mert művészettörténetet eredményesen oktatni gyakorlat nélkül nem lehet, az csak látszata lenne az oktatásnak. Amikor annak idején rábeszéltek, hogy vállaljam az általános és magyar művészettörténet oktatását, az a szempont szerepelt ennél, hogy végre képzett szakember adja elő a tárgyat. Mint ilyen, aki kiképzését méltán világszerte elismert tanároktól és elsőrendű intézetekben nyertem, nem léphetek olyan helyzetbe, ahol az ott nyert tudományos beállítottságomat el kellene hagynom.” (Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1942/43. tanév, VII. rendes ülés, 1943. febr. 17. 74. g) pont. A lemondás keltezése: 1943. jan. 15.; idézi Mudrák é. n. 2)

¹² Pl. Láng Nándor szakkönyveinek és szemléltető eszközeinek jelentős részét, Mitrovics Gyula könyveiből ajándékozott nyugalomba vonulásakor. (Mudrák 2005/a, 12-13; Gesztelyi 2011, 37)

¹³ Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1941/42. tanév, IV. rendes ülés, 1941. dec. 3. 73. i.) pont, VIII. rendes ülés, 1942. máj. 6. 144. i.) pont, 1942/43. tanév, XI. rendes ülés, 1943. máj. 31. 128. pont, Évkönyvek 1941/42. 286. p. Guido Libertini előadásáról: Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1942/43. tanév, IX. rendes ülés, 1943. máj. 5. 99. b.) pont. (Mudrák é.n. 3)

A hiányzó források miatt alig ismert a régészet-művészettörténet oktatása a II. világháború idején, különösen 1943 és 1945 között. 1944-ben Paulovics is Budapestre távozott sok tanárral együtt. Valószínű, hogy 1944/45 folyamán történt névváltoztatása is Járdányi-Paulovicsra.¹⁴ Visszatérve Debrecenbe, újra átvette az ókortörténet és a régészet vezetését, megválasztották művészettörténet szakelődönak, emellett az 1945/46-os tanévre ő lett a bölcsészkar dékánja. (Mudrák 2005, 14)

Távolléte alatt, az 1944/45. tanév második felében a debreceni, egyben a hazai képzőművészeti élet egyik kiválósága, *Gáborjáni Szabó Kálmán*¹⁵ (1897–1955)

¹⁴ Egy középkori ős után, fia is ekkor választotta kettős vezetéknévét.

¹⁵ Gáborjáni Szabó Kálmán (1897–1955) festő-és grafikusművész (Szabó Lőrinc költő unokaöccse) a debreceni Ady Társaság képzőművészeti szakosztályának egyik legkiválóbb tagja volt és más művészeti csoportosulásokban is vezető szerepet játszott. Mély barátságot ápolt a népi írókkal, többek között Juhász Gézával és Veres Péterrel. Édesapja nyomdász volt, valószínű tőle örökölte grafikai vonzalmát. A Debreceni Református Kollégiumban, majd a budapesti Képzőművészeti Főiskolán tanult, de tanulmányai befejezése előtt az olasz harcterre került, s majd 1922-ben végzett. Párizsi utazása után visszakerült Debrecenbe, a Kollégiumba rajztanárnak. A húszas és harmincas években születtek jelentős fametszetei és exlibrisei, melyekből többet ki is adtak (Gáborjáni Szabó Kálmán könyvjegyei Lyka Károly előszavával, 1934; *Parasztok* című fametszetsorozat, 1936). „*A húszas évek munkáin már feltűnik az a tömbös, expresszív formálásmód, mely tömönatos erejével jellemző egyéni vonása lett későbbi, kiforrott művészetének, s amely egyéniség, alkat, élményvilág szerint változó módon századunk egész magyar művészetének is sajátja.*” (Solymár 1975, 8.) 1929-ben magyar ösztöndíjat kapott Olaszországba. Az itáliai természeti és építészeti hatások csak egy évtizeddel később eredményeztek alkotói szintézist a *Visioni d'Italia* című, 12 darab fametszetet tartalmazó sorozatában, melyet 2007-ben, a művész születésének 110. évfordulóján újra kiadott a Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények és a Grafikusművészek Ajtosi Dürer Egyesülete. Grafikai főműve, a *Tél* fametszet-sorozat már csak halála után, 1975-ben jelent meg nyomtatásban. 1945-től Budapesten élt és alkotott a Képzőművészeti Főiskola tanáráként. Szülővárosához, Debrecenhez azonban elszakíthatatlan kötődés fűzte, festményeinek többsége innen merítette élmény- és látványvilágát. Híres falfestményei egykori alma materének, a Református Kollégiumnak falait díszítik ma is, annak iskolai életéről, híres eseményeiről és személyiségeiről szóló, a Kollégium vezetősége által meghatározott témákkal. (Ld. Solymár 1975, 17) Előszóval készített irodalmi illusztrációkat (Ady, Rimbaud, Hugo, Darvas, Veres, Móricz, Juhász G.) és folyóiratok címlapjait is gyakran díszítették alkotásai (az Ady Társaság kiadványai, *Kelet Népe, Magyar Ex libris*). „*Expresszív hajlama, villogó, éber képzelete, színtantáziája lépten-nyomon kiütözik alkotásaiból.*” (Tóth E. 1975, 15) Betegsége korai halálához vezetett, életművének és művészetének méltó helyre kerülése napjainkban is tart. (Gáborjáni Szabó K 1975, 7-20; Tóth E. 1986/a, 69-78, Tamus 2007) Hagyatékának gondozója fia, Gáborjáni Szabó Péter, író, a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárát és Múzeumát pedig egyik leszármazottja, Gáborjáni Szabó Botond igazgató vezeti.

(ld. jobbra, fent) volt a művészettörténet szakelőadója. A *Stílusok ismertetése korok szerint* és a *Modern művészet – a XIX-XX. század művészeti törekvései* c. kurzusokat vezette. (A debreceni tudományegyetem tanrendjei, 1914–1949.)

1946-tól Budapestre távozásáig, azaz 1950-ig Csenki Imre karnagy (1912–1988) (ld. lent) volt a művészettörténeti tárgyak oktatója, tevékenységét szintén a Régészeti Intézet történetében találjuk.¹⁶

1947 májusában a fiatal művészettörténész, Kádár Zoltán (1915–2003) (ld. a következő lapon) nyújtott be magántanári habilitáció iránti kérvényt. 1939-ben doktorált a Pázmány Péter Tudományegyetemen – *Keresztény régészet, művészettörténet, magyar föld archeológiája* tárgycsoportból. 1939-40-ben a MTA ösztöndíjasaként a római Magyar Történeti Intézetben művészettörténeti és régészeti tanulmányokat folytatott, majd Líbiába is ellátogatott.

1940/41-ben a Magyar Nemzeti Múzeum Ingó Műemlék Hivatalának ösztöndíjas gyakornoka, 1941/42-ben belügyi tudományos ösztöndíjas. A II. világháború alatt anyagi okokból magántisztviselői állást vállalt. 1944-ben az Országos Magyar Iparművészeti Iskolánál lett óraadó tanár, ahol 1945-től a művelődés- és stílustörténet tiszteletdíjas tanára volt.

A debreceni egyetemen Járdányi-Paulovics és Pukánszky professzorok értékelték eddigi tudományos tevékenységét – elismerő véleménnyel. Magántanári kollokviumot *Klasszikus és keresztény-római művészet* tárgykörben tett.

¹⁶ Mudrák, 2012/a, 87. Csenki Imre oktatott tárgyai: *Énekkari művelődés*, Bartók Béla, *Zenétörténet*, *Magyar népzene*. (A debreceni tudományegyetem tanrendjei, 1914-1949) Csenki a magyar zene-kultúra vezető egyéniségének számít(ott) nemcsak Debrecenben, de egész Magyarországon. (Ld. Tamusné Molnár, 2016)

Magántanári próbaelőadását pedig *Klasszikus és nomádművészet kapcsolata az Árpád-korban* címen tartotta.

Ezek után Járdányi-Paulovics minisztériumi közbenjárására Kádárt nevezték ki intézeti tanárnak¹⁷ a Régészeti Intézethez és a Láng Nándor Múzeumhoz. Később óraadó tanári megbízást is kapott a már Kossuth Lajos Tudományegyetemen *Németalföld művészete* című előadásra. Ezen kívül óráin a római kori művészettel foglalkozott részletesen, és belátást engedett hallgatóinak az újkori művészeti irányzatok és az eurázsiai állatszimbolika sajátosságaiba.¹⁸ Debrecen neves képzőművészeinek és tárlatainak kritikáit, a Déri Múzeum gyűjteményeinek ismertetését és még zenei elemzéseket is közölt, pl. Bartók Béla életművéről. Később, az ötvenes és hatvanas években egyetemi docensként írásai jelentek meg az *Építünkben*, *Válaszban*, *Szabad Művészetben*, *Szabad Szóban* és régészeti szaklapokban.¹⁹

A politikai változások jelentős átalakításokat eredményeztek a debreceni egyetem bölcsész (és valamennyi) karának oktatási szerkezetében. 1949-ben miniszteri rendelet következtében a Klasszika-Filológiai Intézet a Régészeti Intézettel és a Láng Nándor Múzeummal közös intézetté alakult Ókori Tudományok Intézete néven, melynek igazgatója Járdányi-Paulovics maradt. Ezzel formailag az önálló régészet (és művészet-történet) megszűnt (mintegy hónappal később

¹⁷ Oktatott tárgyai: *A római művészet eredete és itáliai előzményei; Korarómai társadalom és művészet, Etruszk művészet, Németalföldi művészet, Az újkor művészeti irányjai, Eurázsiai állatszimbolika (Az antik, a népvándorláskori és a középkori jelképrendszerek kapcsolatai)*. (A debreceni tudományegyetem tanrendjei, 1914–1949)

¹⁸ Kádár Zoltán (1915–2003) előbb szakelőadó, majd intézeti tanár lett. Előadásait elsősorban az eurázsiai állatszimbolika ihlette. (Mudrák, 2005/a, 15) Cikkei és tanulmányai között találjuk Medgyessy Ferenc Petőfi-szobrának első debreceni híradását (maga a szobrász nevezte őt meg művének méltatójaként: „Kádár Zoltán műtörténész, debr.i egyet. m.tanárra gondolnék, – jelenleg még itt van Bp.-en. – aki, ha kell, megfejelve, mezbe ölténé az én írásomat.” – ld. Medgyessy Ferenc: A debreceni Petőfi szobor története. Kádár Zoltán egy.m.tanár előszavával. Gépelt kézirat, kefelevonat. Mell. 1 kép, M.F. 2 lev.lapja, Sőregi 1 levélmásolata. DE ENK kéziratári különgyűjteménye. 1959. október 13. Sőregi kéziratok. Ad Ms 13/39:5.)

¹⁹ Ld. Irodalomjegyzék.

pedig a latin, ógörög, angol, francia, német és olasz szakos tanárképzés is). (Mudrák é. n.)

Annak ellenére, hogy nem sikerült (azóta sem) Debrecenben hosszú időn keresztül folyamatosan működő, önálló tanszék felállítása a művészettörténeti ismeretek oktatására, jelentős szakmai munka és ismeretterjesztés folyt az országos viszonylatban is elismert tanárok és professzorok által. A Láng Nándor által megalapozott tanári és gyűjteményi, később a róla elnevezett múzeumi munka eredményeit Hankiss János, Mitrovics Gyula és Járdányi-Paulovics István szaktekintélyek mélyítették el egy rövid ideig helyettesítő hivatásos képzőművészt és rajztanárt, Gáborjáni Szabó Kálmánt is megnyerve az ügynek. Kádár Zoltán Budapestről érkezve pedig műkritikáival aktívan bekapcsolódott a tanítás mellett a debreceni művészeti életbe, így teljesítve ki a művészettörténet oktatásának első korszakát.

IRODALOM

BARANYAI BÉLÁNÉ, Hildegard Dannenberg

<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC00523/00983.htm> (letöltés: 2017. 01. 04.)

A Debreceni Tudományegyetem tanrendjei, 1914–1949:

A Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem Tanrendjei az MCMXIV–XV. tanév I. felétől az 1917–18-ik tanév II-ik feléig. Debrecen Szabad Királyi Város Könyvnyomda Vállalata. Debrecen. 1915–1918.

A Debreceni Magyar Tudományegyetem Tanrendje az 1918–19-ik tanév I. és II-ik feléről. Debrecen Város és a Tiszántúli Református Egyházkerület. Debrecen. 1919.

A Debreceni Magyar Állami Tudományegyetem Tanrendjei az 1919–20. tanév I-ső felétől az 1919–1920. tanév II-ik feléig. Debrecen Város és a Tiszántúli Református Egyházkerület. Debrecen. 1920.

A Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem Tanrendje az 1920–21. tanév I. felére. Debrecen Város és a Tiszántúli Református Egyházkerület. Debrecen. 1921.

A Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem Tanrendje az 1920–21. tanév II-ik feléről. Magyar Nemzeti Könyv- és Lapkiadó Vállalat R. T. Debrecen. 1921.

A Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem Tanrendjei az 1921–22. tanév I. felétől az 1922–23. tanév II. feléig. Debrecen Szabad Királyi Város és a Tiszántúli Református Egyházkerület. Debrecen. 1922–1923.

A Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem Tanrendjei az 1923–24. tanév I. feléről. Egyetemi Nyomda. Debrecen. 1924.

A Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem Tanrendjei az 1923–24. tanév II. felétől az 1925–26. tanév II. feléig. Tisza István Tudományegyetemi Nyomda. Debrecen. 1924–1926.

- A Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem Tanrendjei az 1926–27. tanév I. felétől az 1944–45. tanév I. feléig. Tisza István Tudományegyetemi Nyomda. Debrecen. 1926; Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem Orvosi Karának házi nyomdája. Debrecen. 1926, 1927; Tisza István Tudományegyetemi Nyomda. Debrecen. 1927–1930; Debrecen Város Könyvnyomda Vállalata. Debrecen. 1931; Tisza István Tudományegyetemi Nyomda. Debrecen. 1931; Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetemi Nyomda. Debrecen. 1932–1941; Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetemi Nyomda. Debrecen. 1941–1942; Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetemi Nyomda. Debrecen. 1943–1945.
- A Debreceni Tisza István Tudományegyetem Tanrendje az 1944–45. tanév II. felére. Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetemi Nyomda. Debrecen. 1945.
- A Debreceni Tudományegyetem Tanrendje az 1945–46. tanév I. felétől az 1948–49. tanév II. feléig. Debreceni Tudományegyetemi Nyomda. Debrecen. 1945–1949.
- GÁBORJÁNI SZABÓ Kálmán (1975): *Tél. Fajetszersorozat*. Debrecen (Szerkesztette: Tóth Endre).
- GESZTELYI Tamás (2011): Láng Nándor, az első bölcsész rektor élete és munkássága. *Gerundium*, II. évf. 1–2., 32–40.
- GOSZTONYI Ferenc (2012): A Pasteiner-tanítványok. *ars hungarica*, XXXVIII. évf. 1. sz. 11–71. <http://real-j.mtak.hu/4967/1/Ars%20Hungarica%202012.pdf> (letöltés: 2016. 02. 04.)
- HAVAS László (2009): A klasszika-filológiai műhely tevékenysége a Debreceni Egyetemen. *Debreceni Szemle* 1., 96–110.
- KÁDÁR Zoltán (1950): Képzőművészeti tervek. *Építünk*, 1950 őszi. I. évf. 2. sz., 58.
- KÁDÁR Zoltán (1951/a): A XIX. század nagy orosz realista festői. *Építünk*, 3. sz. 1951 tavasz. II. évf. 1. sz., 57–58. .
- KÁDÁR Zoltán (1951/b): Látogatás debreceni művészeknél. *Építünk*, 5-6. sz. 1951–52 tél. II. évf. 3-4. sz., 75–77.
- KÁDÁR Zoltán (1952): Megjegyzések a legújabb debreceni épületekről. *Építünk*, 10. sz. 1952 tél. III. évf. 4. sz., 33–34. p.
- KÁDÁR Zoltán (1953): A debreceni Petőfi-szobor. *Építünk*, 1953 őszi. 13. sz. IV. évf. 3. sz., 39–44.
- KÁDÁR Zoltán (1960): Menyhárt József kiállítása a debreceni Medgyessy-Szalomban. *Alföld*, 1960. 11. évf. 6. sz. nov–dec., 66–67.
- KÁDÁR Zoltán (1960): A Hajdú-Bihar megyei képzőművészeti munkacsoport őszi tárlatáról. *Alföld*, 1960. 11. évf. 6. sz. nov–dec., 68–69.
- KÁDÁR Zoltán (1961): Menyhárt József kiállítása Debrecenben. *Művészet*, 1961. február. II. évf. 2. sz., 39.
- KÁDÁR Zoltán (1963): Menyhárt József gyűjteményes kiállítása Debrecenben. *Művészet*, 1963. július. IV. évf. 7. sz., 41–42.
- KÁDÁR Zoltán (1971): Menyhárt József hetvenéves. *Alföld*, 1971. szept., 70–74.
- KEREPESZKI Róbert (2014): *A Bölcsészeti, Nyelvi- és Történettudományi Kar, 1912–1929*. In: PAPP Klára szerk. (2014): *A Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának története I*. Debreceni Egyetem BTK, Debrecen. 11–66.

- MEDGYESSY Ferenc (1959): *A debreceni Petőfi szobor története. Kádár Zoltán egy.m.tanár előszavával.* Gépelt kézirat, kefelevonat. Mell. 1 kép, M.F. 2 lev.lapja, Sőregi 1 levélmásolata. DE ENK BTK és TTK Kézirattári Különgyűjteménye. 1959. október 13. Sőregi kéziratok. Ad Ms 13/39:5.
- MÓDIS László szerk. (1955): *A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem könyvtárának évkönyve 1954. 2. rész. Kézirat – A Debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karához benyújtott pályamunkák, tanári szakdolgozatok és doktori értekezések bibliográfiája 1914–1950.* DE ENK BTK és TTK Kézirattára.
- MUDRÁK József (2005): *A Debreceni Egyetem volt Régészeti Intézetének története és előzményei (1914–1952).* In: HOLLÓSI Gábor szerk. (2005): *Közlemények a Debreceni Tudományegyetem történetéből. 1. kötet.* DE BTK Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola. Debrecen. 4–20.
- MUDRÁK József (2012): *A Debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának története (1914–1949).* Egyetemi Kiadó. Debrecen.
- MUDRÁK József (é.n.): *Paulovics István a Régészet élén 1944-ig.*
<http://www.jardanyi.hu/J.%20P.%20I/Paulovics%20Istvan%20%20Mudrak%20Jozsef%20tanulmánya.pdf> (letöltés: 2014. 05. 12.)
- SOLYMÁR ISTVÁN (1975): *Bevezető.* In: TÓTH Endre szerk. (1975): *Gáborjáni Szabó Kálmán: Tél. Fajmetszetsorozat.* Debrecen, 7–10.
- TAMUS István szerk. (2007): *Visioni d'Italia. In 12 xilografie di Gáborjáni Szabó Kálmán.* Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények, Grafikusművészek Ajtósi Dürer Egyesülete, Debrecen, o. n.
- TAMUSNÉ MOLNÁR Viktória (2016): *A szabadművelődés kulturális-művészeti hatása Debrecenben.*
<http://kultuszemle.nmi.hu/6-szam/hazai-tudomanyos-muhely/tamusne-molnar-viktoria-a-szabadmuvelodes-kulturalis-muveszeti-hatasa-debrecenben> (letöltés: 2016. 12. 22.)
- TÓTH Endre (1975): *Emlékeim Gáborjáni Szabó Kálmánról.* In: TÓTH Endre szerk. (1975): *Gáborjáni Szabó Kálmán. Tél. Fajmetszetsorozat.* Debrecen, 13–20.
- TÓTH Endre (1986/a): *Gáborjáni Szabó Kálmán.* In: TÓTH Endre szerk. (1986): *Kortársaink, barátaink. Tizenkét debreceni portré.* Debrecen, 67–78.
- VARGA Zoltán (1967): *A Debreceni Tudományegyetem története I. 1914–1944.* Debrecen.